

Lyubka Nenova

(Bulgaria, South-West University *Neofit Rilski*)

Progress and Prejudices in the 18th and 19th Centuries:

An Overview of the Annual Conference of the Bulgarian Society for Eighteenth-century Studies

Abstract: This year's edition of the annual *Conference of the Bulgarian Society for Eighteenth-century Studies* was held on 29 and 30 March 2024. The two-day forum titled *Progress and Prejudices in the 18th and 19th Centuries* aroused great interest among researchers from various scientific fields. This overview summarises the talks presented at the scientific event.

Keywords: conference, progress, prejudices, Bulgarian Society for Eighteenth-century Studies

Любка Ненова

(България, Югозападен университет „Неофит Рилски“)

Прогрес и предразсъдъци през XVIII и XIX век

На 29 и 30 март 2024 г. се проведе традиционната интердисциплинарна научна конференция на *Българското общество за проучване на XVIII век*, която тази година беше под наслов „Прогрес и предразсъдъци през XVIII и XIX век“.

Прогресът в различните му форми и проявления – обществени реформи, нововъведения, научни и технически достижения – винаги е бил обект на двойствени рефлексии. Оптимизмът, възхищението и ентузиазмът закономерно се сблъскват с недоверие, предразсъдъци и дори боязън.

Досегът на своето с чуждото, на познатото с новото, мобилизира консервативни нагласи и поражда сложни и любопитни съотнасяния, противопоставяния и стереотипи в културната история на XVIII и XIX век в Европа и на Балканите.

Подобни явления са проследими в частност и в българската култура с нейното амбивалентно отношение към европеизирането и модернизиранието.

Темата на конференцията се оказа изкусителна за изследователските интереси на повече от 30 участници, сред които утвърдени и млади учени с различен научен профил – филолози, историци, културолози. Участниците бяха представители на девет различни академични институции: Софийски университет, Югозападен университет, Нов български университет, Институт за литература – БАН, Институт за исторически изследвания – БАН, Институт за балканистика с център по тракология – БАН, Кирило-Методиевски научен център – БАН, Научен архив – БАН, отдел „Ориенталски сбирки“ към НБКМ. Бяха представени 30 доклада с любопитна и многообразна проблематика, които привлякоха вниманието на гости и слушатели.

Конференцията беше открита с 4 доклада, обобщаващи темата за прогреса, представени от:

Н и к о л а й Ч е р н о к о ж е в с „Напредъкът – източници и имена“,

Б о р я н а А н т о н о в а - Г о л е в а – „Гордост и предразсъдъци: навлизането на телеграфите и железниците в Османската империя“,

Б о й к а И л и е в а – „Изобретения, нововъведения и чудатости във възрожденския периодичен печат“ и

Д и м и т ъ р Б у р л а – „Европа и цивилизацията – между утопията и прогреса“.

И докато докладът на Боряна Антонова-Голева разглежда технологичните нововъведения – телеграфа и железницата, то докладът на Бойка Илиева акцентира върху друг тип комуникация – тази, чрез българската възрожденска преса – вестници и списания, печатани през XIX век, чрез които се осъществява перцепцията на „нови научни открития“ и „технически изобретения“ в европейския свят. Друг доклад, който също разглежда периодичния публицистичен печат, предимно със сатиричните си жанрове, е този на Надежда Александро̀ва – „Проявления на репутационния срам в българската възрожденска литература“. Според авторката на доклада в тях функционират два водещи етически маркера, които тя отбелязва с терминологичните словосъчетания – „офанзивно нападателно“ и „репутационен срам“. И докато първият термин е свързан с осмиване на неправилно обществено поведение, вторият има за цел да отбележи срама, който е нужно да се предизвика, за да не се дублира съответното отрицателно обществено поведение. От двата термина с по-голяма динамика, широкообхватност и трансформираща функция се характеризира „репутационният срам“.

Интерес предизвика и докладът на Д и м и т ъ р Б у р л а – „Европа и цивилизацията – между утопията и прогреса“, в който бе проследена представата за Европа като утопия, но утопията като *друго* място, където са налични благата на цивилизацията. В този смисъл бе отбелязана и значимостта ѝ за изграждането на българския свят.

Два късни преписа на повестта за Варлаам и Йоасаф (РМ 4/9 и НБКМ 338) се разглеждат от Мартин Пашалиев и Десислава Узунова в доклада им „Последите на източниците на два късни преписа на повестта *Варлаам и Йоасаф*“. Текстологичното изследване показва едно много по-свободно отношение към изходния текст и освобождаване от езиковите предразсъдъци на по-ранната литературна традиция (преди XVIII век).

В доклада „Новаторските идеи в Паисиевия „Послеслов“ на „История славянобългарска“ (Текстологичен преглед)“ на Любка Ненова се обръща внимание на субективната перцепция на възрожденските преписвачи на „История славянобългарска“ – за онова, което се смята за ценна информация; за незначителното, което може да се пропусне, или за важноста от допълнителни уточнения към основната информация. Върху перцепцията и подбора на информация във връзка със светите славянски първоучители Кирил и Методий се фокусира Андрей Бобев в доклада си „*На крещение народовъ Славенскихъ*: задочните несъгласия на три исторически визии“. В него се проследява как „авторите“ като св. Паисий Хилендарски, св. Димитрий Ростовски и Теофан Попович с критичност подбират своите източници.

Следобедните сесии продължиха с докладите на Рая Заимова – „Енциклопедиите за Изтока в западния XVIII век. Ерудиция и политика“, Калояна Янкова – „*Политическата академия* на маркиз дьо Торси от 1712 г.“, Албена Симова – „Лудите и техният бунт срещу машините в зората на индустриалната революция“ и Симеон Симеонов – „Прогрес и расови предразсъдъци в Карибите. Хаитянската революция като деколонизационен процес“. И докато в доклада на Албена Симова на базата на новопубликувани изследвания и източници се хвърля нова светлина върху мотивите за *лудитите* в борбата им срещу технологиите и се прави опит за преценка – доколко реална заплаха са били машините за прогреса на индустриализацията, то в доклада на Симеон Симеонов се проследява как лозунгът „Свобода, равенство, братство“ се

превъплъщава в първата антирасистка конституция в света, чрез която хаитяните превъзможват многовековното наследство на европейския колониализъм и променят хода на историята завинаги.

Докладът на А л е к с а н д ъ р С т о я н о в – „Интимните изповеди на императора: Как Наполеон кореспондира със жените“ засяга въпроса за *новаторството и консерватизма* при общуването между половете и социалните прослойки.

М а р и я П и л е в а с доклада си „Евгения Кисимова и женското движение в Търново – влияния, опозиция, утвърждаване“ разглежда историческите предпоставки за възникването и развитието на женското движение в Търново с акцент върху Цариградските и западните литературни и културни влияния. Обръща се внимание на проблемите около името и сферата на влияние на първото женско дружество в града „Женска община“ и на борбата за отстояване на идеите му.

Докладът „Брачни отношения и съжителство във възрожденската словесност“ на А н д р и а н а С п а с о в а проследява как се преплитат документално и фикционално в автобиографичното произведение на Партений Павлович. Проследяват се и онези елементи, чрез които се преодолява и преосмисля средновековният тип мислене.

Вторият ден (31 март 2024 г.) от конференцията продължи с любопитни доклади като тези на: К е т и М и р ч е в а – „Един средновековен антиюдейски текст в български контекст – *Золотое сочинение* на равина Самуил в превод на Неофит Бозвели“, Н е в е н а Г р а м а т и к о в а – „Бекташийският орден и бекташиите в Османската империя през погледа на един ферман и едно благополучно избавително събитие (1826 г.): предразсъдъци или път към прогреса?“, К а м е л и я Х р и с т о в а – „Мястото на жената в един мъжки манастир от 19. век“, и Ж а н а П е н ч е в а – „Религиозни аспекти в сцените с наказанията на грешниците в българската православна живопис през XIX век“. В доклада си Жана Пенчева проследява наложилите се в иконографията през XIX век места за представяне на грешниците, нарушили църковните догми, и създаването на регистър с мъченията на грешниците под композицията „Страшния съд“.

Докладът „Заточеникът – цивилизатор“ на П л а м е н А н т о в разглежда стопанската активност на българските революционери, заточеници в Диарбекир, според запазените мемоарни и епистоларни свидетелства, включително и като автори на технологични нововъведения.

Докладът на В л а д и м и р И г н а т о в – „Да живееш в *деятелен век* (Наръчни наставления за *истинен* личен и народен напредък)“, се съсредоточава върху публикации в периодичния печат на учителя и книжовника Андрей Цанов, свързани с ролята на машината в живота на човека. Разглежда се още книгата му „Причините за успех и неуспех“ с по-особено внимание върху частта за парите и условията за тяхното спечелване.

Престижният форум завърши с докладите на Р е б е к а Д ж и л и – „Консерватизъм, дворянска културна идентичност и мемоаристът И. М. Долгоруков (1764–1823)“, Ю л и я З л а т к о в а – „Екатерина Каравелова в новоосвободена България“, Ц в е т а н Р а д у л о в – „Нелекият път от книжовност към наука на границата между две епохи“ и А н н а А л е к с и е в а – „Обирач на каси или *герой*? Разноречията на поколенческата памет за Христо Ботев“.

Докладът на Р. Джили е насочен към пътния дневник „Путешествие в Киев в 1817 году“ на И. М. Долгоруков по време на пътуването му до украинските земи. В него са събрани размисли и консервативни мнения за културните и политически нововъведения, които писателят иска да предаде на децата си като традиционното руско дворянство.

Докладът на Анна Алексиева анализира предразсъдъците и първоначалното резервирано отношение към българските революционери от XIX век, и по-специално към Христо Ботев.

В заключение може да се обобщи, че темата на конференцията – „Прогрес и предразсъдъци през XVIII и XIX век“, обхваща няколко различни тематични полета – оптимизъм и съмнение; двойственото отношение към новостите; европейски идеи и „домашни“ (у)потреби; новаторство и консерватизъм; пол и предразсъдъци; изобретения и нововъведения (в технологиите и пресата); прагматизъм, полза, икономика; потребление и капитал. Учени от различни специалности споделиха своето виждане по отношение на *предразсъдъците* и *прогреса*, като заедно изградиха една вълнуваща пъстра картина на перцепцията на *новото* в различните му форми и проявления по света (в частност в Европа) и у нас.